

1. Домінантою лексичного простору, який об'єктивує концепт «*батьківство*» є лексема *father*.
 2. Виокремлений *лексико-фразеологічний* фрейм номінативного поля концепту «*батьківство*», що включає вільні словосполучення, фразеологічні одиниці різного ступеня усталеності та паремії, виконує функцію лінгво-культурного коду, що репрезентує досліджуваний концепт «*батьківство*» в сучасній англійській мові.
 3. Аналіз *синтагматичних зв'язків та структури виокремлених сполучень слів* у межах досліджуваної концептуальної системи показав, що переважна більшість словосполучень є вільними, серед яких превалюють ад'юнктивні моделі, за якими йдуть ядерні, предикативні та сурядні.
 4. Фразеологічні сполуки мало характерні для досліджуваної царини, однак влучно віддзеркалюють народну мудрість стосовно багатьох аспектів батьківства, передусім, стосунків батька й дитини.
- Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі концептуалізації феномену «*батьківство*» в англійському художньому мовленні.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. – 2-е изд., испр. / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
2. Бархударов Л. С. Структура простого предложения современного английского языка / Л. С. Бархударов. – М. : Высшая школа, 1966. – 200 с.
3. Бондаренко С. В. Картина світу і дискурс: реалізація дуальної природи людини / С. В. Бондаренко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків : Константа, 2005. – С. 36–64.
4. Бурлакова В. В. Основы структуры словосочетания в современном английском языке. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1975. – 127 с.
5. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежбицкая / Пер. с англ. А.Д. Шмелева. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с. – (Язык. Семиотика. Культура. Малая серия).
6. Волкова В. О. Частотный словарь сочетаемости современного английского языка. Принципы составления словаря / В. О. Волкова, Р. З. Гинзбург, В. И. Перебийнос и др. – Ч. I. – М. : МГПИИЯ, 1971. – 76 с.
7. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. – 236 с.
8. Гак В. Г. К проблеме семантической синтагматики / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики, 1971. – М., 1972. – С. 237–242.
9. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию: Пер. с нем. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.
10. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. – М. : Высшая школа, 1981. – 285 с.
11. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 2004. – № 5–6. – С. 12–23.
12. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова. – Воронеж : Истоки, 2002. – 192 с.
13. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя : Прем'єра, 2008. – 332 с.
14. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
15. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 295 с.

УДК 81'37:81'367.6

Г. В. Фінчук,

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені Степана Дем'янука, м. Рівне

В. П. Палій,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ПРОБЛЕМА СЕМАНТИЧНОЇ ТА ГРАМАТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ІМЕННИКІВ ТА ПРИКМЕТНИКІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

У статті аналізується проблема функціональної взаємодії граматичних категорій іменника та прикметника, прагматичні функції іменника у французькій мові та особливості класифікації прикметників французької мови на основі функціонально-семантичного підходу. Досліджуються особливості іменників та прикметників на лексико-синтаксичному мовному рівні у семантичному аспекті. Розглядається проблема визначення граматичної категорії та аспекти її висвітлення в працях сучасних мовознавців.

Ключові слова: граматична категорія, семантичний аспект, прагматичні функції, функціональна взаємодія, лексико-синтаксичний рівень.

THE PROBLEM OF SEMANTIC AND GRAMMATICAL INTERACTION BETWEEN FRENCH NOUNS AND ADJECTIVES

The problem of functional interaction of grammatical categories of the French noun and adjective, pragmatic functions of the French noun and peculiarities of the French adjectives classification based on the functional-semantic approach are analysed in the article. The peculiarities of nouns and adjectives on the lexical and syntactic language level in semantic aspect are investigated. The problem of determination of grammatical categories and the aspects of their explanation in the works of modern linguists is considered. The functional interaction of the French nouns and adjectives based on the concepts of leading scientists in the sphere of linguistics is analysed. The article examines the category of the French nouns gender which has dual character: semantic and nonsemantic.

Key words: grammatical category, semantic aspect, pragmatic functions, functional interaction, lexical and syntactic level.

ПРОБЛЕМА СЕМАНТИЧЕСКОГО И ГРАММАТИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье анализируется проблема функционального взаимодействия грамматических категорий существительного и прилагательного, прагматические функции существительного во французском языке и особенности классификации прилагательных французского языка на основе функционально-семантического подхода. Исследуются особенности существительных и прилагательных на лексико-синтаксическом языковом уровне в семантическом аспекте. Рассматривается проблема определения грамматической категории и аспекты ее рассмотрения в работах современных языковедов.

Ключевые слова: грамматическая категория, семантический аспект, прагматические функции, функциональное взаимодействие, лексико-синтаксический уровень.

Актуальність. Останнім часом все частіше вивчаються особливості французької мови на основі функціонально-семантичного підходу. Однією із найголовніших ознак даного підходу до вивчення мови є взаємодія граматичних та лексичних категорій у процесі навчання іноземній мові. Вивчаються окремі частини мови на всіх мовних рівнях, аналізуються окремі аспекти мовних категорій, їх актуалізація у мовленні.

Проблема функціональних особливостей іменників та прикметників французької мови, вивчення граматико-семантичних особливостей іменників та прикметників як окремо, так і у взаємозв'язках, дослідження особливостей іменників та прикметників на лексико-синтаксичному мовному рівні у семантичному аспекті є актуальним питанням сучасної французької філології. Роботи таких науковців, як В. Г. Гак, А. Г. Басманова, Р. А. Будагов, Г. І. Скепська, Ю. С. Степанов, Ш. Баллі, Ж. Дамурет, Е. Пішон є базовими при вивченні даної проблеми.

Метою даної статті є аналіз функціональної взаємодії іменників та прикметників французької мови на основі концепцій провідних науковців в галузі лінгвістики. Відповідно до мети були поставлено **завдання** дослідити граматико-семантичні особливості іменників та прикметників як окремо, так і у взаємозв'язках, а також проаналізувати їхні особливості на лексико-синтаксичному мовному рівні у семантичному аспекті.

Грамматична категорія – це явище, в якому послідовно пов'язані зміст та вираження. Проблеми визначення граматичної категорії присвячені праці багатьох мовознавців: В. Г. Гака, Ю. С. Степанова, Р. А. Будагова, А. Г. Басманової, О. О. Потєбні, А. В. Бондарка, Б. А. Серебрянникова, Л. П. Піцкової. Серед мовознавців існує декілька визначень поняття «граматична категорія». На думку Ю. С. Степанова, головним принципом існування будь-якої категорії у мові є принцип протиставлення. Вчений вважає, що «*будь-що існує у мові лише у тій мірі, у якій воно протиставляється чомусь-іншому, пов'язаному з ним, але відмінному від нього*» [8, с. 234]. Ядром будь-якої граматичної категорії лінгвіст вважає опозицію. На його думку, оскільки протиставлення завжди передбачає наявність схожості і відмінності між об'єктами, то будь-яка граматична категорія виникає як на основі спільності, так і відмінності між протиставлюваними частинами. Це спільне і відмінне може проявитися і в плані змісту, і в плані вираження. На думку А. Г. Басманової, граматичні категорії неоднорідні за кількістю членів, які входять в одну опозицію та «*можуть включати від двох до чотирьох і більше категорій*» [2, с. 37].

Намагаючись розмістити всі численні граматичні категорії за певними моделями, дослідники обов'язково виділяють принцип опозиції. Зокрема А. Г. Басманова стверджує, що «*поняття опозиції передбачає зіставлення двох членів, які найчастіше є асиметричними*» [3, с. 25]. Але ж в подібні двочленні протиставні ряди неможливо вибудувати всі граматичні форми, адже на думку Р. А. Будагова, граматичні категорії не завжди відображаються в протилежних одна одній двочленних універсальних моделях [5, с. 147]. Узагальнений характер граматичної категорії, на думку Р. А. Будагова, виявляється в тому, що якась одна граматична категорія може стосуватися кількох різних лексем, і, навпаки, одне і те ж слово може характеризуватися різними граматичними категоріями в залежності від того, до якої частини мови воно належить [5, с. 45]. Скажімо, граматична категорія роду об'єднує в собі такі різні лексеми як *fille*, (*n.f.*), *fillette* (*n.f.*), *fine* (*adj. f.*), *finale* (*adj. f.*). Або, навпаки, іменник *fille* характеризується кількома граматичними категоріями: рід, число, істота – неістота, тощо.

Р. А. Будагов стверджує, що граматична категорія знаходить своє морфологічне або синтаксичне вираження, взаємодіючи з предметним значеннями слова. Слово ж завжди виступає в певному граматичному оформленні – морфологічному чи синтаксичному, отже, будь-яка граматична категорія виступає у тісному зв'язку з певними групами слів [5, с. 115]. Кожна мова характеризується певним набором граматичних категорій, які є дуже специфічними. Наприклад, запозичені слова, які проникають в іншу мову, повинні підпорядковуватися законам формування граматичних, лексичних, і навіть фонетичних категорій мови реципієнта.

Проблему поділу французьких прикметників досліджував В. Г. Гак. Прикметники він позначав терміном *adjectifs qualificatifs*, вважав їх неоднорідними і поділяв на якісні та відносні [6, с. 117]. Якісними, на думку вченого, є прикметники, які характеризують предмет за формою *long*, *rond*, за кольором *noir*, *vert*, за розміром *petit*, *énorme* тощо. Відносними В. Г. Гак вважав прикметники, які позначають приналежність чи походження *ouvrier*, *français*, належність до певної науки, доктрини *historique*, просторові чи часові відносини *futur*, *isolé*, *voisin*, відношення до дії *gonflable*, *productif*. В. Г. Гак зазначав, що якісні прикметники, як правило, прості *blanc*, *court*, *léger*, а серед відносних переважають похідні від іменникових *métallique*, *italien* чи дієслівних основ *administratif* [6, с. 118].

В. Г. Гак наголошував на відмінностях між якісними та відносними прикметниками, які проявляються у їхніх граматичних та словотвірних властивостях. На відміну від якісних, відносні прикметники не можуть виражати ступенів порівняння та рівень інтенсивності. Не можна сказати: *un programme plus scolaire qu'un autre* або ж *un programme très scolaire*. Відносні прикметники рідко вживаються у функції предикатива. Наприклад: *C'est une boîte métallique* або *Cette boîte est en métal*, але не *Cette boîte métallique*. Тільки якісні прикметники можуть мати суфікс суб'єктивної оцінки: *jaunâtre*, *lourdaud*, *propre*, *maigrichon*, тощо.

О. І. Богомоллова погоджується з принципом поділу прикметників французької мови на якісні та відносні в залежності від їх значення. Вона позначає відносні прикметники терміном, який запропонував Шарль Баллі *adjectifs de relation*. Французькі вчені підкреслюють відмінності у значенні якісних та відносних прикметників. Шарль Баллі говорив про транспозицію (непряму деривацію) однієї частини мови в іншу. Якщо транспозиція не змінює значення слова, то Ш. Баллі класифікував її як функціональну: *système planétaire*; адже на основі іменника *planète* прикметник *planétaire* зберігає значення, виражене твірною основою, і в цьому випадку він відповідає поняттю відносного прикметника. Якщо ж іменник, який набуває функціональних ознак прикметника, змінює не тільки свою функцію, але й значення, то це є ознакою семантичної транспозиції. У прикладі *froid glacial* прикметник *glacial*, вжитий у переносному значенні, є прикметником якісним [1, с. 138].

Традиційно лінгвісти вважають, що чіткого розмежування між якісними та відносними прикметниками не існує, є окремі випадки вживання відносного прикметника замість якісного. На нашу думку, такі функції прикметників досить поширені у розмовному дискурсі: *Je suis anglais à cette vie*. Дискусія про виділення частини мови у французькій граматиці ведеться і нині, оскільки існує цілий ряд труднощів, які не дозволяють чітко розподілити всі лексеми на класи. Деякі слова мають здатність переходити з однієї частини в іншу, зберігаючи проміжні форми. Як зазначав В. Г. Гак, граматична традиція, що бере свій початок ще з античності, виділяє частини мови на основі їхніх морфологічних ознак. Французький граматицист Е. Пішон є представником теорії, що враховує, насамперед, формальні ознаки. Дослідник вважав неправильним врахування лише семантики слова при виділенні частин мови. На його думку, якщо слово позначає субстанцію, воно ще не є іменником, адже існує безліч слів, що вказують не на сам предмет, а на його ознаку. Для прикладу автор наводить ряд слів *la vérité*, *le bleu*, *la course*, *le chant*, *le pour*, *le contre*, які позначають якість, процеси, відносини або стан. Якщо ж ці

слова називають іменниками, то лише за аналогією до слів *le chien, le chat*, які справді виражають субстанцію, хоча всі ці слова можуть вживатись у множині та виконувати роль підмета у реченні.

В. Г. Гак відзначає, що синтаксичні функції частин мови пов'язані з їхньою категоріальною семантикою, коли іменники можуть виступати суб'єктами та об'єктами процесу. Тому первинними їхніми синтаксичними властивостями є функція підмета і додатку [6, с. 55]. Як відомо, виявом аналітичності французької мови є артикль, який виконує функцію показника роду іменника. О. І. Богомолова стверджує, що рід французького іменника визначається формою узгодженого з ним детермінатива чи прикметника. Наприклад, *le (un, ce) mode particulier – la (une, cette) mode particulière* [4, с. 18]. Належність французького іменника до певного роду визначається або за родовими ознаками у самому слові, або за формою узгодженого детермінатива чи прикметника. У французькій мові, яка має також деякі елементи синтетизму, знаходимо і флективні форми роду, наприклад, слова *page, livre, place, balle* – де наявність флексії *-e* не є показником роду у цих словах.

Отже, однакове закінчення не завжди може бути показником граматичної категорії роду. У більшості випадків для вираження роду французьких іменників використовуються службові слова. Флективна форма вираження роду, яка була успадкована французькою мовою від народної латини, із розвитком аналітичних тенденцій, поступово втрачала своє значення і зникла навіть у вимові. Категорія роду є важливою для французького іменника. Можна стверджувати, що немає чітко визначеної межі між чоловічим та жіночим родом. Оскільки у французькій мові відсутні чіткі родові закінчення, деякі іменники вживаються в обох родах для позначення різних понять, іноді пов'язаних між собою. Наприклад, *un aide – personne qui aide; un aide – appui, secours, assistance; un crêpe – tissu léger de soie ou de laine; un crêpe – galette légère de blé ou de sarrasin*. Розділення значень у таких іменників йшло різними шляхами і часто спільність походження важко визначити. Форми чоловічого та жіночого родів стали свого роду омонімами: *le crêpe – la crêpe*.

В. Г. Гак вважає, що значення роду тісно пов'язане з поділом іменників на істоти та неістоти. На його думку, у іменників – назв істот рід є категорією значимою, а в неістот – асемантичною [6, с. 79]. Таким чином, вчений стверджує, що категорія роду французьких іменників має подвійний характер: семантичний та асемантичний. Лінгвіст доводить, що у іменників категорія роду актуалізується лише за наявності форм, які можна протиставляти одна одній за ознакою статі: *lion – lionne, instituteur – institutrice* [6, с. 77]. У протилежному випадку рід – категорія асемантична: *professeur, ministre, girafe*.

Ж. Дамурет та Е. Пішон не ототожнюють граматичний рід та біологічну стать. Вчені взагалі відмовляються від трактування роду, як граматичної категорії, яка відображає розподіл усіх предметів на чоловічий та жіночий роди. Автори відмовляються від самого терміна «рід» (*genre*), оскільки вважають його надто характерним для філософії та біології, пов'язуючи рід зі статтю живих істот. Про це свідчить і введений ними термін *sexuiseemblance* – «уподібнення за статтю» [7, с. 38].

А. Г. Басманова наводить приклад зв'язку роду і статі у назвах тварин. Часто цей зв'язок використовують байкарі, які «олюднюють» тварин: «*Compère le renard se mit un jour en frais. Et retint à diner commère la cigogne*» (LaFontaine) [2, с. 75]. У словах-неістотах іноді теж відображається семантика категорії роду. Якщо іменник-неістота має ознаки чоловічого роду, то якісна характеристика надається йому за допомогою іменників типу *père, fils, frère, veuf, cousin*; якщо ж слово належить до жіночого роду, то в метафоричному контексті вживають такі антропоніми як *mère, fille, soeur, épouse, veuve, cousine* тощо. В. Г. Гак стверджує, що у іменників-неістот існує певний зв'язок між категорією роду та фонетичним закінченням слова. Наприклад, лексеми, які закінчуються на приголосну (окрім *r, l, j*), як правило, мають ознаку жіночого роду, зокрема, 70,4% слів, що закінчуються на *[-n]* та 91% слів, що мають флексію *[-e]* [6, с. 75].

В результаті проведеного нами дослідження можна стверджувати, що у мовознавців існує декілька визначень поняття «граматична категорія». Питання про граматичні категорії є центральним у морфології французької мови. Граматична категорія знаходить своє морфологічне або синтаксичне вираження, взаємодіючи з предметним значенням слова. Слово ж завжди виступає в певному граматичному оформленні – морфологічному або синтаксичному, отже, будь-яка граматична категорія виступає у тісному зв'язку з певними групами слів. Категорія роду французьких іменників має подвійний характер: семантичний та асемантичний. Флективна форма вираження роду, яка була успадкована французькою мовою від народної латини, із розвитком аналітичних тенденцій, поступово втрачала своє значення і зникла навіть у вимові. Категорія роду є важливою для французького іменника. Рід іменника є його невід'ємною характеристикою, однак у мові існують слова, визначення роду яких має деякі труднощі. Можна стверджувати, що немає чітко визначеної межі між чоловічим та жіночим родом.

У французькій мові, яка має також деякі елементи синтетизму, знаходимо і флективні форми роду. При визначенні іменника як частини мови враховується його синтаксична функція. Іменники можуть виступати суб'єктами та об'єктами процесу, отже первинними їхніми синтаксичними функціями є роль підмета і додатку.

Французькі прикметники, на нашу думку, варто характеризувати терміном «*adjectifs qualificatifs*», оскільки вони є неоднорідними і поділяються на якісні та відносні. Чіткого розмежування між якісними та відносними прикметниками не існує, є окремі випадки вживання відносного прикметника замість якісного. На нашу думку, такі функції прикметників досить поширені у розмовному дискурсі. Однак, цей принцип поділу прикметників французької мови на якісні та відносні необхідно розглядати в аспекті залежності від їх значення.

Література:

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – К. : Едиториал УРСС, 2003. – 388 с.
2. Басманова А. Г. Именные части речи во французском языке / А. Г. Басманова. – М. : Просвещение, 1983. – 128 с.
3. Басманова А. Г. Тарасова А. Н. Синтаксис предложения французского языка / А. Г. Басманова, А. Н. Тарасова. – М. : Высшая школа, 1986. – 223 с.
4. Богомолова О. И. Именные грамматические категории в современном французском языке / О. И. Богомолова. – М. : Просвещение, 1999. – 345 с.
5. Будагов Р. А. Язык, история и современность / Р. А. Будагов. – М. : Изд. Моск. ун-та, 1971. – 299 с.
6. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология: на материале французского и русского языков / В. Г. Гак. – М. : Международные отношения, 1997. – 264 с.
7. Скепская Г. И. Введение в синтагматику / Г. И. Скепская. – М. : Высшая школа, 1989. – 135 с.
8. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка: семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1985. – 335 с.